

NORMA IN

KODIFIKACIJA SKJ

**Doc. dr. Nataša Gliha Komac, Jezikovna kultura 2,
štud. l. 2010/11, 12. 4. 2011**

NORMA KNJIŽNEGA JEZIKA

Določajo jo:

- jezikovni sistem,
- **jezikovna raba** in
- **jezikoslovno uravnavanje**.

Nanjo vplivajo tudi **družbene vloge (S, NP, NZ)**, ki jih opravlja knjižni jezik.

JEZIKOVNI SISTEM

- Jezikovna zgradba je **ogrodje** vsakega jezika.
- Systemske spremembe potekajo zelo **počasi**.

> **Kdaj** nenormativno postane normativno?

JEZIKOVNA RABA

- Pomemben **regulator** knjižnojezikovne norme.
- V vsakokratnih okoliščinah jo je treba **natančno opredeliti**.
- Nosilci: tvorci besedil, ki jim širše okolje priznava kultiviranost izražanja.

- **Splošna (nezaznamovana) jezikovna raba** = jezikovna sredstva in jezikovne možnosti, katerih raba je v KJ splošno sprejeta kot običajna : **individualna raba**.

JEZIKOSLOVNO URAVNAVANJE: KODIFIKACIJA NORME KJ

- Utemeljeno v **posebnih družbenih vlogah**, ki jih opravlja knjižni jezik.
- Cilj je **ohranjanje stabilnosti** in drugih zaželenih lastnosti (polnofunkcionalnost, povečevanje izraznih zmožnosti ...) knjižnega jezika.
- **Neposredno uzakonjanje (kodifikacija)** norme v temeljnih jezikovnih priročnikih (SP, SSKJ, SS);
posredno delovanje oz. vplivanje na kultiviranost knjižnojezikovnega izražanja.

RAZMERJE MED NORMO IN NJENO KODIFIKACIJO

- Razmerje med **sinhronim** in **diahronim**.
- **Norma** je **implicitna** in relativno dinamična.
- **Kodifikacija** je **eksplicitni** zapis jezikovne norme v temeljnih (kodifikacijskih) priročnikih:
 - jezikovna pravila, ki urejajo pisno in govorno rabo (pravopis, pravorečje),
 - jezikovnosistemske lastnosti (slovnica),
 - obseg in značilnost besedišča (slovar),
 - stilne posebnosti ubesedovanja v knjižnih besedilih (stilistika).

- Pred kodificiranjem norme je pomembno:
 - ugotavljanje **ustaljenosti** jezikovnega pojava v rabi,
 - ugotavljanje **enotnosti**, a tudi **variantnosti**,
 - **prestižnost** – nosilci pravopisne norme (!).

→ Le tako lahko predpis postane obvezen oz. obvezujoč.

KODIFIKACIJA

○ **Predpisovalna:**

- normo splošne rabe subjektivno (eksplicitno) vrednoti
- normo zajema le delno
- do norme vzpostavlja različna vrednostenjska razmerja
- za vzor ji postavlja izbrane jezikovne zvrsti
- črno-belo vrednotenje jezikovnih pojavov

○ **Utemeljevalna:**

- izhaja iz realne, splošne norme
- za vrednotenje ne uporablja apriornih in absolutnih meril
- izogiba se subjektivnim presojam
- zajema stilne, zvrstne in razvojne dvojnice

GIBANJE, KI TEMELJI NA PREDPISOVALNI KODIFIKACIJI: PURIZEM

Posebna jezikovnokulturna dejavnost:

- prizadevanje, ki vzdržuje jezikovna pravila, narejena zaradi ohranitve jezika in njegove samobitnosti;
- prizadevanje proti pretiranemu pritoku tujih prvin.

Purizem se kaže se na tri načine:

- odklanja nove pojave v jeziku in povečuje starinskost;
- t. i. ljudsko govorico daje za zgled knjižnemu jeziku (ljudsko : umetno);
- odstranjuje iz jezika tuje primesi in se upira sprejemanju tujih elementov (tuje : domače).

Urbančič 1987

- **Zmerni purizem:** skrb za ohranitev systemskega značaja knjižnega jezika in razvijanje njegovih izraznih sposobnosti.
- **Skrajni purizem:** prizadevanje za “čistost” jezika, ki temelji zlasti na povečevanju nedefiniranega ljudskega jezika; z izločanjem tudi že uveljavljenih in potrebnih prevzetih jezikovnih sredstev zavira jezikovno bogatenje.

- Za skrajni purizem je značilno **opiranje na čustva** ter **ekspresivno opisovanje stanja v jeziku** in lastnega delovanja v zvezi s tem.

G. Thomas opredeljuje puriste glede na to, kako vidijo sami sebe: npr. “zdravnik kirurg”, ki odstranjuje nezdrave dele telesa, kar omogoči, da ostali deli normalno delujejo naprej!

VIRI IN LITERATURA

- Kalin Golob, Monika. 2008. *Jezikovnokulturni pristop h knjižni slovenščini*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 11—41.
- Gradišnik, Janez. 1993. *Slovensko ali angleško*. Celje: Mohorjeva družba.
- Gradišnik, Janez. 1985. *Za lepo domačo besedo*. Maribor: Založba Obzorja.
- Sršen, Janez. 1992. *Jezik naš vsakdanji*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

PRIMER IZ GRADIŠNIKA:

○ Pokomentirajte, na kakšen način je priporočilo argumentirano:

- je podkrepljeno s primeri oz. gradivom;
- je plod nekega daljšega spremljanja problematike;
- gre zgolj za podkrepitev z zbranimi enournimi primeri, vsi drugi pa so označeni kot “napačni”.

INTERVJU – Beseda pomeni **pogovor za javnost** in je dosti rabljena, tudi sprejeta v SP 62 in SSKJ. Navajam jo kot primer besede, prevzete naravnost iz tujega (angleškega) jezika in samo zapisane v fonetični obliki. Vsebuje pa glasovno in pisno skupino “vju”, ki je slovenščina sama nima, zato jo še vedno lahko čutimo kot neprijeten tujek. Še bolj ko za **intervju** velja to za glagol **intervjuvati** in zlasti še za samostalnik **intervjuvanec**. Pa so vsi ti izrazi dostikrat uporabljeni brez potrebe, skoraj vedno bi se dalo reči pogovor, namesto glagola bi rekli se je pogovarjal, in intervjuvanec bi bil **vprašani**, **vprašanec**. Brez škode za jasnost, pa bolj domače in blagozvočno.

INTERVJU

SSKJ

- **intervjú** -ja m (u) **1.** *javnosti namenjen pogovor, v katerem kdo odgovarja na pripravljena vprašanja: prositi za kratek intervju; izjaviti kaj v intervjuju; športni, televizijski intervju; intervju za radio / igralec je dal intervju; imeti intervju z dopisnikom časopisa / napisati, sestaviti intervju za časopis* ♦ *ped. pedagoški intervju načrtno zasnovan, usmerjen intervju z določenim namenom* **2.** *knjiž. zbiranje podatkov z ustnimi vprašanji in odgovori: sestaviti statistiko z intervjujem / metoda intervjuja*

SP

- **intervju** -ja m z -em (u) dati ~; imeti ~ s kom; športni ~

POGOVOR ZA JAVNOST

SSKJ

- **pogóvor** -a m (o) 1. *izmenjava mnenj, misli*: pogovor se pretrga, se razplete, se začne; udeležiti se pogovora; prisluhniti pogovoru; načeti pogovor o strokovnih vprašanjih; obrniti, zasukati pogovor na druge stvari; iz pogovora povzeti kaj; zaplesti se v pogovor s kom; duhovit, glasen, sproščen pogovor; publ. odprt pogovor *iskren, odkritosrčen*; spremeniti predmet pogovora; udeleženci pogovora / telefonski pogovor / v pogovoru jima je čas hitro minil 2. nav. mn. *uradna izmenjava mnenj, stališč*: pogovori med predsednikoma potekajo v prijateljskem vzdušju; začeli so se uradni pogovori; mirovni pogovori; poročilo o sklepnih pogovorih med parlamentarnima delegacijama / imeti pogovore • pogovor je potekal med štirimi očmi *brez prič, zaupno*; ekspr. pogovor se suka okrog veselice *veselica je v središču zanimanja*; publ. pogovori na najvišji ravni *med najvišjimi uradnimi predstavniki države*; publ. pogovor za okroglo mizo *odkrit, sproščen pogovor o določenem vprašanju, problemu*

SSKJ

- **intervjívati** -am nedov. in dov. (u) **1. zastavljati vprašanja pri intervjuju**: časnikarji so o tem vprašanju že večkrat intervjuvali poslance; prosil je, da bi ga smel intervjuvati **2. knjiž. zbirati podatke z ustnimi vprašanji in odgovori**: v zvezi z razpisom so intervjuvali več kandidatov; intervjuvati učence zaradi usmerjanja v poklice **intervjúan** -a -o: bil je že večkrat intervjuvan ♪

SP

- **intervjuvati** -am dvovid., nedov. -ajoč; -an -ana; intervjuvanje (u) **koga o čem** ~ poslance o kakem vprašanju; ~ kandidate za službo

SSKJ

- **pogovarjati se** *izmenjavati* mnenja, misli z govorjenjem: pogovarjati se o glasbi; z njim se lahko odkrito pogovarja; šepetaje sta se pogovarjala / pogovarjati se po telefonu; pogovarjati se v francoščini / večkrat se pogovarja sam s seboj; pren., ekspr. ptice v drevju se pogovarjajo // *uradno izmenjavati* mnenja, stališča: predsednika sta se pogovarjala o položaju v svetu; ob svojem obisku se je minister pogovarjal s predstavniki vlade · publ. predsednika sta se pogovarjala za zaprtimi vrati *imela sta pogovore, s katerih vsebino javnost ni bila seznanjena* ♪

SSKJ

- **intervjúvanec** -nca m (u) *kdor je intervjuvan, izpraševanec*: novinar in intervjuvanec / pri analizi je upoštevana tudi starost intervjuvancev ♪
- **izpraševanec** -nca m (a) *kdor je izpraševan*: pri zapisovanju narečnega gradiva je treba upoštevati starost izpraševanca / izpraševanec je bil pri izpitu iz matematike ves zmeden
- **vpraševanec** -nca m (a) *kdor je vpraševan*: novinar in vpraševanec
- **vprašanec** -nca m (a) *kdor je vprašan*: vprašanec odgovori, da do vasi ni daleč / anketo je vrnila polovica vprašancev / izpitna komisija z odgovori vprašanca ni bila zadovoljna
- **vprašán** -a -o: vprašani človek se je zmedel; bil je vprašan fiziko; sam.: **vprašani** ni hotel odgovoriti

VPRAŠANI, VPRAŠANEC

SP

- **intervjuvanec** -nca m z -em člov. (u) <vpraševanec>
intervjuvanka -e ž, člov. (u) <vpraševanka>
intervjuvančev -a -o (u)
- **vpraševanec** -nca m z -em člov. (a)
vpraševanka -e ž, člov. (a)
vpraševančev -a -o (a)
- **izpraševanec** -nca m z -em člov. (a)
izpraševanka -e ž, člov. (a)
izpraševančev -a -o (a)
- **vprašanec** -nca m z -em člov. (a)
vprašanka -e ž, člov. (a)
vprašančev -a -o (a)
- **vprašan** -a -o (á) *kaj* biti ~ fiziko **vprašani** -ega m, člov. (á) ~ ni odgovoril

VPRAŠANI, VPRAŠANEC

Gradišnik	SSKJ	SP
vprašani vprašanec	intervjuvanec izpraševanec vpraševanec vprašanec vprašani	intervjuvanec vpraševanec izpraševanec vprašanec vprašani

KORPUSI

○ Nova beseda

- intervjuvanec: 51
- vpraševanec: //
- izpraševanec: 2
- vprašanec: 4
- vprašani: 432

Damijan Šinigoj: Neizstreljeni naboj, poved 1860 v sobesedilu:

»Kakšnih šrapnelov?« »Kurbe uporabljajo eksplozivne naboje,« je enostavno pojasnil **vprašani**, kot bi razlagal o dnevnih cenah sadja na tržnici in ob posebno močni eksploziji povlekel glavo med ramena. Le Rac je vedel, da ni vedno tako hladnokrven.

DELO, 16. februarja 2000, poved 1536 v sobesedilu:

Na repu lestvice so prebivalci Hongkonga, ki so ga proučevali ločeno od Kitajske. Tam nima nobenih pripomb k svojemu spolnemu življenju le vsak dvajseti **vprašani**. Od dna navzgor jim sledijo Rusi (6 odstotkov), Kitajci (9 odstotkov) ter Nemci, Italijani in Malezijci.
Reuters

VIRI IN LITERATURA

- Kalin Golob, Monika. 2008. *Jezikovnokulturni pristop h knjižni slovenščini*. Ljubljana: FDV. 41–75, 95–99.
- Urbančič, Boris. 1987. *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost. 26–33. 79–93.
- Verovnik, Tina. 2005. Sodobni slovenski jezik med rabo, normo in kodifikacijo. V *Uvod v novinarske študije*, ur. M. Poler Kovačič in K. Erjavec. 109–133.
- Vidovič Muha, Ada. 1996. Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika. V *Jezik in čas*, ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 15–40.

LEKTORIRANJE

- = popravljanje jezikovnih napak in stilnih neustreznosti besedila

LEKTORIRANJE DANES

- imamo znanstveno slovnico, vse knjige SSKJ-ja, nova pravopisna pravila
- kodifikacija kljub temu preveč zaostaja za dejansko normo

- kultiviranost javnega sporočanja (?!)
 - > samoumevnost zasilne rešitve

- zadovoljstvo in nezadovoljstvo piscev;

povezano z →

različnimi pristopi k lektoriranju: med predpisovanjem in utemeljevanjem, odvisno od:

- izbire priročnikov
- možnosti in želje po sodelovanju s piscem

- Vedno večje zahteve:

- nenehna časovna stiska

- tipkarske in druge površnosti v besedilih

- slogovne okornosti in vsebinski spodrsaljaji

- Neurejen formalni status:

- brez preverjanja usposobljenosti za delo
- ni uradnega opisa del in nalog
- ni formaliziranih izobrazbenih zahtev

MOŽNA REŠITEV

- od lektoriranja k jezikovnemu svetovanju:
 - lektor je strokovnjak, ki izvrstno pozna jezik ter jezikovne in druge vire
 - (vsaj) dobro poznavanje predmetno-pojmovnega sveta področja, s katerim se ukvarja naročnik
 - lektor ni “čistilec” besedila (!)
- sodelovanje s pisci besedil
 - **poučevanje** (!) namesto predpisovanja

- Červ, Gaja in Nataša Logar Berginc. 2009. Novinarji in lektorji: v slogi je moč. *Teorija in praksa* 6: 748–769.
- Logar, Nataša in Tina Verovnik. 2005. Normativnost slovenskih jezikovnih priročnikov v lektorjevih rokah. *Slavistična revija* 49 (4): 359–374.

JEZIKOVNI KOTIČKI

- ... kot popularizacija jezikovne kulture
- = stalna rubrika v periodičnem, tiskanem ali elektronskem mediju, ki na kratek, poljudnostrokovni način obravnava nepravilne ali manj ustrezne pojave iz jezikovne rabe

VRSTE JEZIKOVNIH KOTIČKOV:

- **splošni:**

- obravnavajo sočasno jezikovno rabo, opozarjajo na nepravilnosti in pomagajo uporabniku pri različnih jezikovnih zadregah
- ob zgledih vsebujejo poljudno slovnično razlago ter pravopisna in pravorečna pravila
- najpogosteje: obravnava prevzetih besed

- **terminološki:**

- vsebujejo predloge in utemeljitve za boljše strokovno izrazje in jih dajejo zainteresirani javnosti v razpravo
- potrjujejo potrebo po sodelovanju področnih strokovnjakov in jezikoslovcev
- 1. slovenski terminološki jezikovni kotichek: **Mirko Černič**: *Vejališče za naše strokovno besedje in izrazje* (Zdravstveni vestnik, 1939–1941)

- **tendenčni/nazorski**

- družbena in politična vprašanja jezika
- ponazarjajo ozkost purizma in predstavljajo ter utemeljujejo funkcijski pogled na jezik

+ PRIMER JEZIKOVNEGA KOTIČKA